

ПРИКАЗИ

ур. Марина Мандић

REVIEWS

ed. Marina Mandić

О формуларима, конвенцијама и жив(љен)им традицијама: дискурси нематеријалног културног наслеђа на пресеку идеологије, бирократије и идентитетских пракси

Јелена Ђуковић, *Дискурси културног наслеђа у Војводини*. Одељење за етнологију и антропологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду, Досије студио, Београд, 2023, 189 стр.

Како једним називом именовати кубански тумба франчезе, азербeјџанско ткање тепиха, ритуал Wosana у Зимбабвеу и Боцвани и јужнокорејску праксу прављења и дељења кимчија? Најсавременији и глобално афирмисан одговор на ово питање јесте *нематеријално културно наслеђе*. Овај концепт је задобио међународну валидност усвајањем Унескове *Конвенције о нематеријалном културном наслеђу* 2003. године, а потом и успостављањем *Репрезентативне листе нематеријалног културног наслеђа човечанства*. Тиме је област нематеријалног културног наслеђа подвргнута процесима стандардизације, институционализације и бирократизације, а Унеско се позиционирао као кључни актер у обликовању политика, критеријума и дискурса о томе шта се признаје као наслеђе достојно глобалне репрезентације.

Док је један део стручне јавности овај процес прихватио као „нову парадигму“ усмерену на препознавање локалних специфичности, други су приступили с критичке дистанце указујући на латентне идеологије, политичке интересе и негативне последице глобалног режима заштите. Иако је неспорно да су многе живе традиције захваљујући овом оквиру стекле до тада невиђену међународну видљивост, истовремено је отворен читав низ питања о моћи, репрезентацији, политичкој инструментализацији традиције и настојањима да се комплексне и динамичне праксе укалупе у бирократске обрасце и круте административне оквири. Управо су ова питања постала значајна и у домаћим етнолошко-антрополошким расправама, те се нематеријално културно наслеђе наметнуло као један од актуелних истраживачких фокуса и прилика за (додатну) афирмацију етнологије/антропологије.

Прву докторску дисертацију која систематски третира питање нематеријалног културног наслеђа у домаћем научном контексту на-

писала је др Јелена Ђуковић, виша научна сарадница Института за етнологију и антропологију и доценткиња на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду. Ревидирана и коригована верзија докторског рада објављена је 2023. године под насловом Дискурси културног наслеђа у Војводини, у издању поменутог Одељења и издавачке куће „Досије студио“.

Монографија је структурирана у седам поглавља и тематски се креће од општих концептуалних одређења у којима се нематеријално културно наслеђе посматра истовремено као *судбина* и као *ресурс*, преко анализе дискурса културног наслеђа „одозго“ и „одоздо“, до разматрања Националног регистра нематеријалног културног наслеђа и ауторизованих дискурса наслеђа у Војводини, као и дисциплинарне улоге етнологије и антропологије у тим процесима.

У уводном поглављу, Ђуковићева поставља референтни оквир студије јасно разликујући три међусобно повезана, али аналитички раздвојива дискурса: а) бирократски дискурс међународних институција (пре свега Унеска), б) политички дискурс државе и њених културних политика и в) научни дискурс етнологије и антропологије. Ови дискурси „одозго“ производе ауторизоване интерпретације културног наслеђа и постављају границе његове легитимности, при чему се сложеност локалних пракси, нарочито мањинских, често редукује на административно препознатљиве обрасце. Истовремено, ауторка најављује методолошко и аналитичко померање ка дискурсима „одоздо“, тј. ка искуствима, наративима и тумачењима самих носилаца нематеријалног културног наслеђа. У том контексту, перспективе припадника мањинских заједница у Војводини функционишу као изванредан коректив институционалним интерпретацијама, али и као кључ за разумевање начина на који се наслеђе у свакодневици доживљава – као судбина, као обавеза и као ресурс који се може мобилисати у различитим друштвеним контекстима.

Већ у уводу се Унесков систем заштите препознаје као амбивалентан оквир: с једне стране, он представља глобално афирмисан механизам очувања културне разноликости, док, с друге, функционише као потенцијално искључујући систем који привилегује одређене облике културног израза и друштвене актере. Овим се отвара кључно питање могућности изградње инклузивног националног регистра у културно хетерогеном простору какав је Војводина, као и питање улоге етнологије и антропологије у савременим режимима заштите.

Друго поглавље (*Дискурси културног наслеђа „одоздо“*) је посвећено анализи начина на које се културно наслеђе производи, дефинише

и институционално регулише кроз деловање глобалних, државних и научних актера. Полазећи од Унеска као централне бирократске инстанце, ауторка показује да се савремени систем заштите нематеријалног културног наслеђа заснива на унутрашњој напетости између универзалистичких вредности и декларативног, односно перформативног културног релативизма. Кроз анализу међународних докумената, стручних дискурса и релевантних теоријских приступа, указује се на селективну, нормативну и често евроцентричну природу овог система, као и на његову подложност политичким инструментализацијама. Посебна пажња посвећена је концепту ауторизованог дискурса наслеђа, који производи јавно признате и друштвено легитимне интерпретације културе, али истовремено утиче на видљивост, рангирање и симболички положај мањинских заједница. Овим поглављем поставља се чврст теоријски темељ за анализу дискурса „одоздо“, као и кључно питање студије: *да ли је (и њод којим условима) могуће развијати облике ујављања нематеријалним културним наслеђем који би били истински инклузивни у мултикултурним срединама њојин Војводине.*

Дискурси културног наслеђа „одоздо“ је наслов трећег поглавља које доноси емпиријске увиде и исказе саговорника, те јасно осветљава раскорак између институционално произведених дискурса о нематеријалном културном наслеђу и начина на који га доживљавају сами носиоци културних пракси. Разликујући саговорнике који су укључени у систем заштите од оних који у њему не учествују, Ђуковићева показује да институционална укљученост не утиче само на приступ ресурсима, већ и на сâм језик промишљања и наративизације наслеђа. Док су дискурси институционално укључених актера обележени нормативношћу и терминолошком стандардизацијом, наративи оних изван система остају имплицитни, отворени, ситуациони и дубоко укоренењени у свакодневном искуству. У ширем смислу, поглавље функционише и као утемељена критика декларативног мултикултурализма, указујући да политике признавања разлика често остају симболичке и без видљивог утицаја на свакодневне односе.

У поглављу посвећеном Националном регистру нематеријалног културног наслеђа (IV поглавље), Јелена Ђуковић илуструје како се глобални принципи Унескове конвенције рефлектују и примењују у системима конкретних држава и региона. Иако је регистар нормативно замишљен као инклузиван механизам, његова структура у пракси не одражава културну хетерогеност Војводине, што је посебно видљиво у слабој заступљености мањинских елемената. Аутор-

ка показује да проблем инклузивности није пуко административно питање, већ је дубоко повезан са начинима на које се култура концептуализује, именује и истражује. Истовремено, ослањајући се на међународне примере, указује се да инклузиван национални регистар није недостижан идеал, већ остварива могућност уколико се институционални оквир усклади са интеркултуралним принципима и стварним искуствима носилаца наслеђа.

Последња два поглавља третирају питање *ауторизованих дискурса наслеђа* у перспективи Војводине и етнологије/антропологије као дисциплине. У овим поглављима, Ђуковићева анализира начине на које се регионални идентитет институционално производи и легитимише, указујући на његову селективну и искључујућу природу. Тако, етнографски увиди потврђују да војвођански идентитет није фиксна категорија, већ резултат свакодневних пракси, а институционална видљивост наслеђа често производи отуђење међу носиоцима културних пракси, нарочито онима изван бирократских токова. Критичким преиспитивањем Унесковог система и улоге етнологије/антропологије, ауторка наглашава и етичке и епистемолошке тензије између заштите, политичке моћи и стварних потреба заједница, истичући нужност инклузивнијих и партиципативнијих модела третирања нематеријалног културног наслеђа.

У закључку се рекапитулира наративна нит монографије и наглашава да су културни идентитети у Војводини динамичне и реактивне конструкције које се обликују у односу на различите режиме моћи. Иако Унесков систем и Национални регистар нуде формални оквир заштите, они у пракси често остају есенцијалистички и недовољно инклузивни. Ауторка аргументовано заговара интеркултурални приступ заснован на дијалогу, размени и активном укључивању носилаца наслеђа, уз јасно указивање на одговорност научне заједнице у тим процесима.

Стога, монографија Јелене Ђуковић представља сложен, аналитички прецизан и теоријски утемељен допринос савременој антропологији наслеђа, чија је посебна вредност у разумевању различитих перспектива бројних етнонационалних заједница, али и у доследном одбијању да се културно наслеђе посматра као статична категорија, већ као динамичан, преговаран, па каткад и конфликтан друштвени процес.

ЛАЗАР БАРАЋ

Етнографски институт САНУ
lazar.barac@ei.sanu.ac.rs

<https://orcid.org/0009-0003-0360-5275>

Визије оностраног кроз призму фолклористике

Смиљана Ђорђевић Белић, Немања Радуловић (ур.), *Снови, пророчанства и измењена стања свести у фолклорним жанровима*, Институт за књижевност и уметност, Београд 2024, 379 стр.

Овај тематски разноврстан зборник проистекао је из округлог стола који су 2022. године његови уредници организовали на Институту за књижевност и уметност у Београду, полазећи од питања да ли су снови, пророчанства и измењена стања свести само мотиви у различитим усменим жанровима или пак имају потенцијал да формирају жанровски самосвојне структуре, као и каква је њихова улога у различитим књижевним и социокултурним контекстима. Зборник обухвата радове једанаест ауторки и аутора, те изузетно широк распон области – од средњовековне књижевности, преко компаратистике и студија градског фолклора, до постхуманизма и њу ејџа. Оно што их обједињује јесте управо насловна тема.

Сам наслов зборника изазива пажњу. Док се анализа фолклорних жанрова уобичајено бави мотивима снова и пророчанстава, концепт измењених стања свести (*altered states of consciousness*) није толико устаљен у фолклористици. Он се најпре јавио, још шездесетих година прошлог века, у експерименталној и клиничкој психологији и психијатрији. У тим раним фазама концепт је био ограничен на истраживања психофизиолошких феномена попут снова, хипнозе и конзумације психоактивних супстанци. Постепено, он прелази у домен когнитивних наука, антропологије и студија религија, а затим и у област студија езотеризма и њу ејџа. Најзад, последњих деценија све више улази и у фолклористику, чија перспектива доминира овим зборником, премда су заступљене и друге дисциплине.

Рад Зорице Витић (Филолошки факултет Универзитета у Београду) „Апокалиптични снови цара Шакиша“ (11–23) једини је који се задатом темом не бави непосредно, већ му је у фокусу рукописна традиција текста богатог мотивима пророчанских снова. Реч је о есхатолошком спису *Дванаесџ снова цара Шакиша*, сачуваном у две словенске редакције, од којих прва потиче из XIV века. Овај спис, несумњиво оријенталног порекла а непознат у Византији, говори о царевим узнемирујућим сновиђењима која му тумачи његов мудри саветник. С обзиром на ауторкину усредсређеност на проблеме руко-

писне предаје и текстолошка питања, у раду не налазимо разрађену поетичку, стилску или структурну анализу самих снова.

Рад Дејана Илића (Институт за књижевност и уметност) „Пророчанства и снови у епским песмама Петрановићеве и Кашиковићеве збирке“ (25–70) анализира различите структурне улоге пророчанстава у поствуковским збиркама Богољуба Петрановића и Николе Кашиковића. Рад јасно оцртава концептуалне оквире двоплане традицијске слике света, у којој пророчанства и снови добијају своју примарну функцију као средства комуникације између два света. Са становишта традицијских образаца веровања, снови и пророчанства су нека врста хијерофаније, обраћања горњег света овом доњем, док у самим песмама, као јасно структурисани књижевни поступци, имају конкретне функције: да уведу идеју фатума, мотивишу обрте и др. Занимљива је разлика, коју аутор наглашава, између директних и симболичних снова, при чему су ови други, типичнији за епске песме, углавном пророчки и алегоризовани, те их је неопходно дешифровати.

У раду „Пророчанства о пропасти и епски тон – могуће паралеле између српске и староенглеске епике“ (71–102), Данијела Лекић (Институт за књижевност и уметност) пореди пророчанства о пропасти у српским епским песмама и староенглеском спеву *Беовулф* у контексту њихових карактеристика и функција. За разлику од српске епике, пророчанства се у *Беовулфу* не јављају у виду снова или прорицања у ужем смислу те речи (у смислу конкретне процедуре, ритуала, попут посматрања одраза захваћене воде); антиципација будућих догађаја јавља се уграђена у сам говор ликова или свезнајућег песника. Међутим, глас епа се у оба случаја испоставља као глас истинитости – другим речима, пророчанства или антиципације обавезно се обистинују – и ту карактеристику ауторка види као основну повезницу између два истраживана корпуса.

Бранко Златановић (Институт за књижевност и уметност) у свом раду „Вожд Карађорђе Петровић – снови, пророчанства и измењена стања свести“ (103–122) анализира мотиве снова и пророчанстава везаних за Карађорђа, за којег је у традицији остало веровање да је прозорљив. Аутор разматра неколико примера снова о Карађорђевој будућој величини и судбини. Занимљиво је да су, по предању, те снове понекад сањали и Турци. Како је још за Карађорђевог живота у Шумадији почео да се ствара мит о њему, аутор указује и на различита пророчанства и знамења која је и сам вожд уочавао. Измењена стања свести Златановић помиње на самом крају рада, и то само

у контексту конзумације алкохола, када је Карађорђе падао у гнев и постајао неурачунљив, чиме је овај концепт примењен само површински и дословно. Можда је њиме било адекватније анализирати епизоду из предања у којој је непосредно пред смрт Карађорђе уснио пророчки сан, када је заспао стојећи, наслоњен о храст, и са отвореним очима, тако да је једног сведока било страх да га гледа (112–113).

У свом раду „Визије грешника и праведника на оном свету у српским народним приповеткама“ (123–149), Марина Младеновић Митровић (Институт за књижевност и уметност) не бави се пророчанствима већ сродном категоријом визија, и то оностраних визија грешника и праведника у народним приповеткама. Анализирајући различите варијанте приповедака у којима се визије јављају, ауторка указује на њихову велику старину: такве визије у приповеткама својствене су есхатолошким предањима, која су потекла делом из апокрифних хришћанских текстова, а делом из дубоких претхришћанских слојева. Ти слојеви се преклапају, а њихови мотиви су често истоветни. У такве визије спадају и мотиви путовања у загробни живот, који су добро познати још из старих књижевности, а карактеристични су и за шаманске културе. Чест је мотив моста који јунак прелази, а на другој страни га чека онострано. У нашим приповеткама то је често сребрни мост.

Немања Радуловић (Филолошки факултет Универзитета у Београду) у раду „Пророчанства и градски фолклор“ (151–193) архивским истраживањима открива фасцинантну слику о мање познатом Београду из друге половине XIX и прве половине XX века – граду прожетом есхатолошким духом предсказања и апокалиптичних ишчекивања. Новине тог времена, приватни дневници, богата и великим делом још увек непозната продукција књига које обзнањују различита пророчанства, као и гласила спиритистичких група откривају читав сплет пророчких и апокалиптичких мотива који круже јавним простором тог времена, попут пророчанстава астрономског или астролошког типа (нпр. појава Халејеве комете 1910. године). Аутор разматра и пророчанства везана за погибије српских владара. Он ове мотиве види као део фолклорне биографије историјских личности, али и као део београдског фолклора јер су везани за одређене градске локације. Посебно су значајни ауторови увиди о продору научних концепата у поље колективне имагинације, које је некада било резервисано за садржаје из религије, мита и предања.

Ово потоње је окосница и рада Лидије Делић (Институт за књижевност и уметност), „Говор о будућности – између маште, науке и

манипулације: постхуманистичка предвиђања“ (195–236). Рад представља анализу савременог, сцијентификованог профетичког дискурса, у којем су дигиталне технологије, виртуелни свет интернета и процват неуронаука у огромној мери истиснули из колективне апокалиптичке имагинације традиционалне митске и религијске представе. У многим савременим облицима предсказивања/предвиђања будућности, наука, схваћена површно или искривљено, преузима некадашњи ауторитет религије. Ауторка анализира низ предвиђања која чине трансхуманистички сценарио будућности. Она најављују радикалан раскид са досадашњим когнитивним и физиолошким константама човека, превазилажење хомо сапиенса као врсте. Од кључне је важности ауторкино инсистирање на идеолошким и политичким конотацијама тог савременог дигитално-технолошког проштства, као и на ономе што уочава као главне покретачке силе у те мељима те нове религије: то је страх од смрти, од старења и физичке дегенерације, кључни проблем телесности, с којим су се различите духовне традиције миленијумима носиле на свој начин, док је дигитално доба изашло са својим решењем – да физичко тело напросто укине или сведе на минимум.

Измењена стања свести у фолклорним жанровима у компаративном оквиру анализира Данијела Петковић (Институт за књижевност и уметност) у раду „Измењено стање свести јунака јужнословенских епских песама и руских биљина“ (237–268). Таква стања овде нису везана за прорицање, већ за субјективне доживљаје јунака. Реч је о мотивима привременог духовног и менталног одсуства јунака који се јављају у бројним песмама два упоређена корпуса, а испољавају се на различите начине: као сан, пијанство, зачараност и нека врста шаманског искуства неповредивости. Модалитете измењених стања свести ауторка разматра у склопу митологеме о јунаковој потрази или путовању, као и генеповске феноменологије лимиалних стања, при чему важну улогу у увођењу јунака у измењено стање свести игра хронотоп: поноћ, зора, подне, девојачке одаје, шума, водене површине итд. Измењена стања свести слична сну постижу се и јаким алкохолним пићем (јунаке у јужнословенским еповима обично на превару опије непријатељ). Поменимо и мотиве боравка у подземном свету (представљеном као пећина, јама, гроб и др.) као одразе иницијацијске катабазе познате још од античких времена, коју понекад прати и оно што ауторка назива шаманским искуствима: неосетљивост на бол, неповредивост и томе слично (примери Петра Бановића и Малог Радојице).

Рад Смиљане Ђорђевић Белић (Институт за књижевност и уметност) „Визије, снови и стицање тајног знања: фолклорна религиозност и њу ејц у индивидуалном менталном простору“ (269–313) плод је теренског истраживања. У раду се анализирају искази саговорника из околине Књажевца који тврди да поседује натприродна знања и искуства. Ауторка настоји да идентификује који аспекти специјалних знања и ставова испитаника припадају традиционалној култури и фолклорној религији, а који њу ејцу, и могу ли се уопште повлачити јасне границе. У првом делу рада ауторка даје преглед релевантних научних позиција и ставова о њу ејцу, посебно размотривши амбивалентан однос између наслеђа традиционалних елемената и онога суштински новог у феномену њу ејца (нпр. улога савремене науке). Управо с том амбиваленцијом на уму и тезом да су наративи о личном религиозном искуству централна дискурзивна стратегија њу ејца, она приступа анализи аутосакрализоване биографије свог испитаника. Према својим казивањима, испитаник остварује све три компоненте из наслова зборника: визионарске снове, пророчанства и измењена стања свести. Он себе смешта у традиционални наратив о змајевитим људима, здухаћима, исцељује, контролише временске прилике; његова судбина је предодређена, а у младости је доживео визију пакла и раја и сусрет са Христом, што се све може схватити као елементи традиционалних модела. Бројни други елементи пак откривају уплив њу ејца: клиничка смрт током визије, паралелне димензије, светлосна природа оностраних тела итд.

И рад Данијеле Поповић Николић (Филозофски факултет Универзитета у Нишу) „Измењена стања свести у записима демонолошких предања са југа Србије“ (315–347) плод је теренских истраживања. Ауторка анализира исказе испитаника који су описивали своје сусрете, или сусрете других људи, са демонским бићима. Два таква исказа дата су у целини као прилог на крају рада. Оно што овај рад издваја од свих других јесте компаративни психолошки оквир у разматрањима и значај који ауторка придаје психологији и психијатрији у анализи демонолошких наратива. Она полази од Фукоових запажања о третману лудила и на један доста сложен начин повезује домен психолошког и психијатријског са доменом демонолошког у фолклористици. Такав приступ доводи до успостављања аналогича између одређених сегмената исказа испитаника и измењених стања свести која се у клиничкој психологији категоризују на различите начине (као делиријум, сомнамбулизам, дереализација и др.). Ауторка посебно издваја предања о мори, омајама и демонској свадби као најти-

пичније наративе у којима се, у додиру са демонским ентитетима, код актера јављају измењена стања свести и указује на могућност њихове типологизације.

У раду „Од страха до смеха: измењена стања свести у хумористичним причама из живота“ (349–372) ауторке Ане Милинковић (Институт за књижевност и уметност) анализирају се искази испитаника који садрже елементе демонолошког предања, али у контексту жанровског исклизнућа ка хумористичној причи. Рад је резултат теренског истраживања изведеног у Расинском округу. Ауторка на крају рада доноси три прилога, транскрипте аудио-снимака разговора са испитаницима. Они казују своја искуства о сусрету са оностраним који се разрешавају неком врстом хумористичне деконструкције. Ова врста наратива проблематизује веровање заједнице у истинитост приповеданих доживљаја и указује на процес релативизације и рационализације традиционалних демонолошких наратива. У корену проблема је однос према реалном, који се и у казивањима испитаника и у традиционалним демонолошким предањима заснива на начелу референцијалности: од њих се очекује да представе истину о догађајима, док су уједно обликовани по принципима фикције.

Кретање кроз овај тематски и дисциплинарно веома разнородан зборник донекле је олакшано индексом појмова. Радови у зборнику несумњиво пружају значајан подстицај за будућа истраживања ових тема у домаћим друштвено-хуманистичким наукама.

НОЕЛ ПУТНИК

Етнографски институт САНУ

noel.putnik@ei.sanu.ac.rs

<https://orcid.org/0000-0002-9233-2605>

Акустика ризома на Радио Апарату: радио-емисија *Шизоанализа* као пример популаризације етнологије и антропологије

Шизоанализа је научно-популарна партиципативна радио-емисија, структурисана у формату наизменичних наративних и музичких блокова, која се емитовала уживо сваког другог уторка на таласима *Радио Ајарајџа* од септембра 2025. до јуна 2026. године, у термину од 20 до 22 часа. Емисију уређује и води Анђелија Рудњанин, студент-

киња са Одељења за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду. *Шизоанализа* је настала из радозналостремања ка опширном сазнању о различитим феноменима којима је окружен обичан човек у лавиринтима савременог друштва (музика, филмови, дигитална култура, хумор, забава, слободно време, путовања, мода, уметност), прерастајући потом у креативну радионицу примене антрополошког знања изван академских оквира.

Комбинујући информативност и аналитичност са повременим, естетски умереним хумористичним начином изражавања, у складу са контекстом који диктира формат садржаја, ауторка емисије током два сата програма разговара са младима који се образују у оквиру различитих природних и друштвено-хуманистичких дисциплина (медицина, биологија, музикологија, филологија, социологија, психологија). Апострофирањем улоге и значаја антропологије у различитим друштвеним питањима, те отварањем врата индисциплинарности, емисија приступачним језиком комуницира са широком публиком, спонтано упознајући слушаоце са различитим нишама дисциплине кроз богат тематски садржај, уз елоквентно заобилажење научне формалности.

Посебност *Шизоанализе* је инклузивност публике која својим активним учествовањем обликује садржај емисије различитим питањима, коментарима, дискусијама, похвалама, замеркама и уопште исказивањем мишљења писменим путем, у одељку на интернет сајту *Pago Añarāia*, предвиђеном за отворену онлајн комуникацију (Chat Room). Насупрот логици која дефинише публику као пасивне primaocе садржаја, водитељка емисије препознаје слушаоце као равноправне чланове заједнице који, заједно са њом и саговорницима у студију, конституишу нетипичан идентитет емисије.

Основни циљеви емисије се међусобно прожимају: популаризација и истицање значаја етнологије и антропологије, и других (друштвено-хуманистичких) наука, видљивост младих на путу ка њиховој стручној зрелости и професионалном усавршавању, развој креативног и критичког размишљања, умрежавање различитих људи и мишљења у заједничком задатку формирања простора за примену различитих знања и вештина у савременом друштву.

Прва сезона *Шизоанализе* имала је 16 епизода:¹

E01 *Skincare у доба кризе* (16.09.2025)

¹ Све епизоде *Шизоанализе* су доступне за слушање на дигиталној платформи *Mix Cloud*.

- E02 *Зашто немамо оригиналну музику са блокада?* (30.09.2025)
E03 *Исмевање и промоција – мим сценарије као неилађени PR музичара* (14.10.2025)
E04 *Letterboxd и економија филма* (28.10.2025)
E05 *Хабиби фанк!* (11.11.2025)
E06 *Како музика живи на интернету?* (25.11.2025)
E07 *Y2K, футуризам и мода којом проричемо будућност* (09.12.2025)
E08 *Ко смо када нисмо код куће?* (23.12.2025)
E09 *Ко је носилац за 2016?* (20.01.2026)
E10 *Зашто се (не) играмо? Играње видео-игара као (про)живљено искуство* (03.02.2026)
E11 *Ко још верује у уметност?* (17.02.2026)
E12 *Сањају ли STEM-овци психичке епизоде?* (17.03.2026)
E13 *Не треба ти још један хоби, иди појричај са комшиницом* (31.03.2026)
E14 *Турбо журке у срцу хипстераја* (28.04.2026)
E15 *Трећа месија, немесија и све између* (26.05.2026)
E16 *Водич кроз туризам за пољопривреднике* (09.06.2026)

Упркос скромном инсистирању на недовољној концептуалној повезаности са истоименим радикалним филозофским и критичким правцем који су развили Жил Делез (Gilles Deleuze) и Феликс Гатари (Félix Guattari), ипак, емисија на индиректан начин прати логику шизоанализирања. Ослањајући се на ризоматску перспективу, односно на светоназор који све идеје, феномене и проблеме препознаје као повезане у својој сложености, без конвенционално дефинисане хијерархије елемената или линеарног поретка, емисија тежи демистификовању устаљених механизма сазнања, те у том процесу ослобађа жељу и истиче њену улогу у производњи стварности.

Другим речима, наведене теме у првој сезони не познају јединствену тачку гледишта, већ се знање конституише кроз умрежавање различитих перспектива које се сматрају равноправним. Иако се свака епизода бави одређеном темом, сви учесници емисије се воде логиком децентрализације која не познаје уобичајену морфологију и топографију знања (почетак-крај, односно централна тема-споредне/периферне теме). У питању је хоризонталан начин умрежавања наизглед неповезаних појава и идеја, где се сваки елемент може довести у вези са било којим другим без специфичног редоследа. Динамика емисије оснажује слободно кретање различитих мишљења која се међусобно прилагођавају и на тај начин креирају нове везе у покрету.

Научно-популарна радио-емисија *Шизоанализа* Анђелије Рудњанин, која је иза себе оставила шеснаест квалитетних епизода на *Радио Ајпараџу*, оригиналан је и јединствен пример добре праксе популаризације етнологије и антропологије на најмање два начина. Први начин се односи на освешћено и континуално препознавање друштвеног значаја антропологије, али без занемаривања битности других дисциплина. Интердисциплинарност се препознаје као одлика научне зрелости, те ауторкине спремности на уважавање и усвајање различитих начина мишљења који заједно премошћују јаз међусобног непознавања. Други начин се односи на партиципативност и инклузивност у приступу, којим се публици не одузима дејственост. Тако емисија, гранајући ризоме дељеног знања, не наметљиво опонаша начине развоја антрополошког размишљања, односно истиче важност и равноправност свих учесника у процесу обликовања стварности.

КРИНКА БАКОВИЋ

Етнографски институт САНУ
krinka.bakovic@ei.sanu.ac.rs

<https://orcid.org/0009-0009-5178-7169>

Евгилије: наука, култура и уметност у дијалогу са публиком

Антропологија је дисциплина која се бави неким од најдубљих питања људског постојања – културом, идентитетом, друштвеним односима, веровањима и праксама. Ипак, упркос тој ширини, у јавном простору она често остаје невидљива: ретко је препозната у медијском и образовном дискурсу, а њен допринос разумевању друштвених појава не доспева лако до шире публике. Из ове парадоксалне позиције – дисциплине која све посматра, а сама остаје неопажена – проистекла је идеја о пројекту *Евџилије*.

Пројекат су 2025. године покренуле антрополошкиње Емилија Карталија и Евгенија Дјужева, полазећи од уверења да је популаризација науке не само корисна, већ и нужна, посебно у времену када су дезинформације распрострањене, а поверење у институције ослабљено. Оснивачице су пројекат *Евџилије* замислиле као простор у којем је знање живо, разговетно и доступно. С временом се пројекат развио у шири дијалог између науке, културе и уметности, будући да су та

поља у стварности неодојива. Циклус јавних предавања осмишљен је као интердисциплинаран и отворен формат у којем стручњаци и стручњацине из различитих области, од историје и антропологије, преко медицине и фармације, до уметности, филозофије и архитектуре, деле своја знања и искуства са заинтересованом публиком. Назив *Евџилије* настао је као спој њихових имена (Евгенија и Емилија) и симболично упућује на оно што је у његовој основи: да оно што се рађа из личног ангажмана може постати доступно свима.

Циклус је отворен 16. априла 2025. године предавањем др Ларисе Вилимоновић, научне сараднице Одељења за историју Филозофског факултета Универзитета у Београду, под насловом „Византијске мајке: невидљива снага царства“. У фокусу предавања били су утицај и улога мајчинства у византијском друштву, с посебним освртом на начине на које су мајке, као носитељке емоционалног, когнитивног и друштвеног обликовања деце и младих, доприносиле процеси-ма друштвене репродукције. Др Вилимоновић указала је на дугогодишње занемаривање ове теме у историографији, које је резултирало поједностављеним представама о женама као пасивним учесницама у патријархалним структурама. Предавање је осветлило сложене и суптилне облике мајчинског ауторитета, указујући на њихов значај у религијској мисли и свакодневној пракси Византије.

Следеће предавање одржао је др Милош Миленковић, редовни професор Одељења за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду, под насловом „Искуства једног антрополога: заједничко стварање знања са људима које проучавамо у време популизма“. У предавању се осврнуо на савремене тенденције у друштвено-хуманистичким наукама које подразумевају веће укључивање истраживаних заједница у процес производње знања, као и на изазове с којима се истраживачи и истраживачице суочавају у контексту порицања науке и јачања псеудонаучних и популистичких дискурса у јавном простору.

У јуну 2025. године гошћа циклуса била је др Касја Павловић, молекуларна биолошкиња и докторка медицинских наука запослена на Клиници за ендокринологију, дијабетес и болести метаболизма Универзитетског клиничког центра Србије. Предавање „Од молекула до лека – како настају лекови које свакодневно користимо?“ било је посвећено сложенем и строго регулисаном процесу развоја лекова, од иницијалне идеје и лабораторијских истраживања до готовог фармацеутског производа, укључујући начине идентификације терапијских циљева и тестирања ефикасности и безбедности.

Након летње паузе, у септембру 2025. године, предавање је одржала једна од оснивачица пројекта, Емилија Карталија, антрополошкиња и истраживачица сарадница Етнографског института САНУ, под насловом „Разговори о инцесту“. Предавање је било усмерено на културне представе о инцесту, начине на које се о овој теми говори или ћути, као и на механизме друштвеног дистанцирања и порицања. Посебна пажња посвећена је питањима граница инцеста, њихове променљивости и тешкоћа у јасном дефинисању у различитим друштвеним и културним контекстима.

У октобру 2025. године одржано је предавање историчарке уметности Мине Радовановић „Како је настала модерна уметност?“, посвећено уметничким превирањима у XIX веку. Предавање је пружио историјски контекст за разумевање односа између академског класицизма и нових уметничких праваца, с посебним освртом на улогу париске Академије лепих уметности и Салона, као и на развој импресионизма и постимпресионизма. Анализе дела Манеа, Монеа, Реноара, Сезана, Ван Гога и Гогена послужиле су у разматрању процеса разградње канона и редефинисања улоге уметника у модерном друштву.

У новембру 2025. године гостовали су сарадници и сараднице Института за филозофију и друштвену теорију са предавањем „Емоције и политика у доба друштвене кризе“. У излагању су се осврнули на савремене политичке и друштвене кризе – финансијске кризе, пандемију COVID-19 и актуелне ратне сукобе – с фокусом на нове облике друштвеног ангажмана и политичког деловања. Посебна пажња посвећена је улози заједничких афективности у формирању колективних политичких субјеката и односу између класичних теорија политичког деловања и савремених теорија афекта.

У децембру 2025. године предавање је одржао др Драган Новковић, професор акустике на Високој школи електротехнике и рачунарства у Београду, под насловом „Ослушкивање: звук, тело, биће“. Предавање је обухватило физиологију чула слуха и психолошке аспекте слушања, сагледавајући овај сензорни процес у ширем филозофско-хуманистичком контексту, као везу између спољашњег света и унутрашњих простора људског искуства.

У јануару 2026. године гост је био Павле Зелић, магистар фармације, са предавањем „Како да (не) верујемо здравству? Комуникација ризика и поверења у здравству у књизи *Горка џилула*“. Предавање се бавило проблемом губитка поверења у здравствене институције, фармацију и науку, који је додатно интензивиран током пандемије

COVID-19, као и могућностима обнове поверења кроз одговорну комуникацију и јасно разликовање научно утемељених информација од дезинформација.

У фебруару 2026. године гошћа циклуса била је др Андреа Цвијетиновић, специјализанткиња пластичне, реконструктивне и естетске хирургије у Клиничком центру Србије. Предавање је пружило свеобухватан приказ пластичне хирургије као медицинске дисциплине, с нагласком на њену функционалну, хуману и етичку димензију. На основу личног професионалног искуства представљен је пут од медицинског образовања до савремене клиничке праксе, уз посебан осврт на лечење опекотина и значај превенције тешких повреда. Разматрана је и естетска медицина као друштвено видљив сегмент дисциплине, са фокусом на савремене приступе подмлађивању, регенеративну медицину, као и на етичку одговорност лекара и пацијената.

У марту 2026. године гост је био др Зоран Ђукановић, редовни професор урбаног дизајна, урбане историје и јавне уметности на Архитектонском факултету Универзитета у Београду. Предавање под насловом „Град као колективни сан (и ко га сања?)“ бавило се начинима на које заједница обликује простор у којем живи – кроз свакодневне навике, грађанске иницијативе, урбанистичко планирање и архитектуру. Разматран је однос између формалних институција и неформалних иницијатива, као и могућности њихове сарадње у стварању одрживијег и хуманијег урбаног простора. Тема је илустрована примерима из програма „Јавна уметност и јавни простор“ са Архитектонског факултета Универзитета у Београду.

Поред непосредних сусрета са публиком, пројекат *Еџилије* своје присуство развија и у дигиталном простору. Информације о предавањима објављују се путем друштвених мрежа *Инстаграм* и *Фејсбук*, док се снимци одржаних предавања архивирају и чине доступним широј јавности на платформи *Јуџуб*. Након сваког предавања, публика попуњава анонимну евалуациону анкету, чиме се омогућава континуирано сагледавање квалитета садржаја и организације, као и даље прилагођавање програма интересовањима и потребама публике.

У наредном периоду планирана су гостовања посвећена савременим праксама *јејминиа* и њиховим културним, друштвеним и економским димензијама, као и темама из области дечије психијатрије, са фокусом на ментално здравље деце и младих у савременом друштву. На тај начин пројекат наставља да развија простор

за дијалог између специјализованих знања и шире јавности, задржавајући отворену и разговорну форму као свој основни метод.

ЕМИЛИЈА КАРТАЛИЈА

Етнографски институт САНУ

emilija.kartalija@ei.sanu.ac.rs

<https://orcid.org/0000-0003-1610-1271>